

PÉCSI TUDOMÁNYEGYETEM
UNIVERSITY OF PÉCS

Orvosi terminusok definiálhatóságának és alkalmazhatóságának kihívásai, különös tekintettel a sérülések dokumentációjára

Habilitációs előadás

Fogarasi Katalin

Pécsi Tudományegyetem Egészségtudományi Kar

Egészségtudományi Doktori Iskola

A Doktori Iskola vezetője: Prof. Dr. Bódis József az MTA doktora, egyetemi tanár

Pécs, 22 November 2022

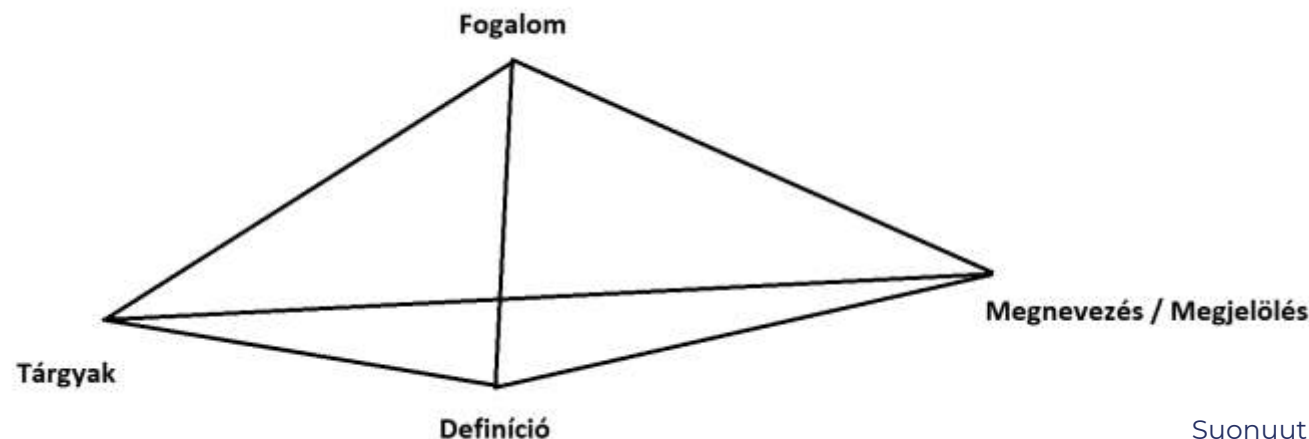
SEMMELWEIS
EGYETEM 1769

Tartalom

- A terminus definiálhatósága az orvosi-egészségtudományi szaknyelvben
- Egyes szakterületekre jellemző specifikumok és ezek oktatása
- Terminusok alkalmazhatóságának kihívásai empirikus vizsgálatok eredményei alapján, különös tekintettel a sérülésekre
- Innováció

Megnevezések, megjelölések és definíciók

- Megjelölések: pO₂: x Hgmm, pCO₂: y Hgmm
- Definiálhatóság, rendszerhez kötöttség (Wüster, E. 1974. Die Allgemeine Terminologielehre – ein Grenzgebiet zwischen Sprachwissenschaft, Logik, Ontologie, Informatik und Sachwissenschaften. Linguistics 119. 61-106.)
- Kognitív világ (denotatum) ↔ valós világ (referencia) (Fóris Ágota. 2020. Fordítás és Terminológia. L'Harmattan: Budapest)

Suonuuti, Heidi. 1997. Guide to terminology NORDTERM 8, Helsinki: Tekniikan Sanastokeskus

Definiálhatatlan érzetek a patológiában

- Kórboncolási jegyzőkönyvek

Lószőrpárna vagy főtt marhanyelv tapintat: tapasztalaton alapuló mentális konstrukció eredményei, így nem definiálhatók, hanem mint kollektív kategóriák értelmezhetők

(Fogarasi, K. 2017. A kórboncolási jegyzőkönyv terminológiájának sajátosságai és XXI. századi kihívásai PORTA LINGUA 2017 pp. 95-108.)

"unit of understanding"

Temmerman, R. (2000): Towards New Ways of Terminology Description. The sociocognitive approach. John Benjamins Publishing Company: Amsterdam–Philadelphia

Johnson, M. (1987): The Body in the Mind. The University of Chicago Press: Chicago–London)

Definiálhatatlan érzetek archív kórboncolási jegyzőkönyvekben

XIX: sz. –i, kézzel írt dokumentumok

Testrészek állagát, állományát, tapintatát jellemző terminusok viszonyítási alapjai: **nyelvi metaforák**

- Anyagok (**kátrány, homok**)
- Tárgyak (**dunna, lószőrpárna, pergamen**)
- Testnedvek (**genny, tej, víz**)
- Szöveteket (**hús, izom**)
- Szervek (**máj, mirigy, porc, csont, hártya**)
- Ételek (**tejfel, tészta, pép, kocsonya, sajt**)
- Egyéb: (**szemcse, petty**)

Ittész, D; Szabó, M; Zalatnai, A; Fogarasi, K
XIX. századi archív kórboncolási jegyzőkönyvek terminológiai sajátosságai
In: Bátyi, Sz (szerk.) XXVIII. MAGYAR ALKALMAZOTT NYELVÉSZETI
KONGRESSZUS : NYELVEK, NYELVVÁLTOZATOK, KÖVETKEZMÉNYEK
Budapest, Magyarország : Akadémiai Kiadó (2022) p. In press

Definiálhatatlan érzetek a modern klinikai terminológiában (82 zárójelentésben)

- **Nyelvi metaforák és hasonlatok különleges színek és érzetek leírására:**
- **szalmasárga** vizelet, **szurokfekete** széklet, **gyöngyházfényű** striák
- *lángnyelvyszerű erythema, **mirigyes tapintatú**, hordó alakú, nyelve taplószáraz, pergamen bőr, porckemény tapintatú fájdalomtalan terime, **surránás** nem tapintható, loccsanás nincs.*
- érzékelést jelentő igék zárójelentésben szignifikánsan ($p=0.000$) gyakrabban fordulnak elő a státuszban és a képalkotó vizsgálatok leleteiben

Varga, ÉK ; Gyenes, G ; Fogarasi, K
A státusz terminológiai jellemzői
PORTA LINGUA 2022 : 2 pp. 79-90. , 12 p. (2022)

Méret megadására vonatkozó terminusok

Látleteken és klinikai zárójelentésekben: *-nyi* képző

- *tenyérfnyi, ökölnyi, férfiökölnyi, gyermektenyérfnyi, kisalmányi*
- Látletekben: szignifikáns különbség a német, osztrák és magyar leletek méretmegadása között ($p < 0.001$) (Fogarasi, K. 2012. Limited Forensic Assessability of Soft Tissue Injuries: Contrasting Terminological Analyses of Hungarian, Austrian and German Medical Diagnostic. Ph D Dissertation. PTE ETK)
- Explicit vagy implicit módon jól körülhatárolt fogalmat ír le
(Fischer M. 2018. Terminológiai tévhitek. In: Bocz Zs. (szerk.) Porta Lingua 2018. Szaknyelvoktatók és Kutatók Országos Egyesülete: Budapest. 61-75)
- Zárójelentésekben: *diónyi, borsónyi, kb. 20 forintosnyi* (Varga, ÉK ; Gyenes, G ; Fogarasi, K. 2022. A státusz terminológiai jellemzői. PORTA LINGUA 2022 : 2 pp. 79-90.)

Adott kontextusban terminussá váló kifejezések

Szakfordítás

- 2021. januárja: SE posztgraduális egészségtudományi szakfordító- és tolmácsképzés **német-magyar** (angol-magyar mellett)
- auffällig = feltűnő, unauffällig = nem feltűnő
- *Bei der Sonographie des Abdomens ließ sich, außer einem Meteorismus, ein unauffälliger Befund erheben. (érdemi eltérés nélküli, érdemi eltérés nem volt, negatív)*
- *Mitralklappe: morphologisch unauffällig (ép, normál)*
- *Der weitere stationäre Aufenthalt gestaltete sich unauffällig (eseménytelen)*
- *In der ERCP zeigten sich Auffälligkeiten der Gallenwege mit Stenose des intrapankreatischen Ductus choledochus (rendellenességek, elváltozások)*

Szociolingvisztikai, fordítástudományi megközelítés: a használat módja határozza meg a terminust: (Cabré, M.T. 1998. Terminology. Theory, Methods and Applications. *Terminology and Lexicography Research and Practice 1*, Amsterdam-Philadelphia, J. Benjamins)

Frazeológiai egységek mint mintázatok orvosi leletekben

- Műfajhoz kötött mintázatok: Orvosi terminológia oktatása autentikus, anonimizált leletek alapján

- Gréciano (2006) alapján

Gréciano, G. (2006) Zur Textrelevanz von Phraseologie im Bereich Medizin. in Häcki Buhofer, A. (Hg.) Phraseology in motion 1. Akten der Internationalen Tagung zur Phraseologie (Basel, 2004). Baltmannsweiler: Schneider Verlag Hohengehren. 219-228.

- *jó általános állapotú beteg*

- *otthonába bocsátottuk*

- *... felvételére ... miatt került sor*

- *széklete rendszeres, véresnek vagy feketének nem látta*

- *OMSZ szállítja ambulanciánkra a beteget*

Halász, R ; Fogarasi, K
Arztbriefe im medizinischen Fachsprachenunterricht Deutsch
JOURNAL OF LANGUAGES FOR SPECIFIC PURPOSES 5 pp. 87-102. , 16 p. (2018)

(Szinonim és homonim) rövidítések előfordulása leletekben

- **Szinonímia (angol terminusok):**

- BAH, BAHB - bal anterior hemiblokk
- ACI = ICA
- ACE = ECA

- **Homonímia:**

STD: 'ST depresszió', 'sexually transmitted disease'

MI: 'miokardiális infarktus, mitrális inszufficiencia'

- **Poliszémia (motivált névadás):**

Pl. visszér, hólyag

Fogarasi, K.:

A diagnózis jelentése és jelentősége a beteg szemszögéből

In: Dombi, Judit; Farkas, Judit; Gúti, Erika (szerk.)

Aszimmetrikus kommunikáció - aszimmetrikus viszonyok

Bicske, Magyarország : SZAK Kiadó (2018) 1,328 p. pp. 774-804.

Terminusok alkalmazhatósága

- Szinonímia jelenléte: elkerülhetetlen a betegedukációban

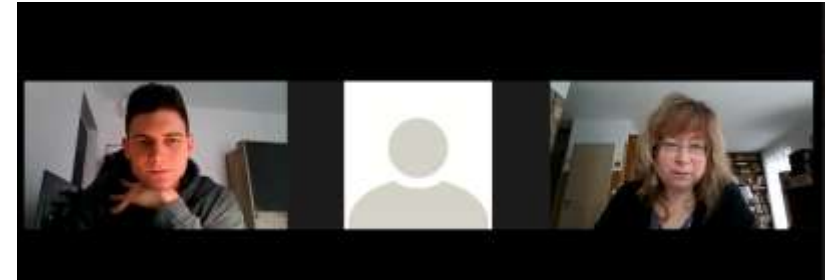
Vertikális rétegek	Horizontális rétegek			
	Klinikai területek			
	Belgyógyászat	Urológia	Nőgyógyászat	Sebészet
Tudományos szint	Egyes szakterületeken belül a specialisták közötti kommunikáció (tudományos közlemény)			
Gyakorlati/ hétköznapi szakmai szint	Különböző szakterületek képviselői közötti kommunikáció			
Munkanyelv	Szakember és laikus közötti kommunikáció			

Hoffmann (1984: 65), Ischreyt (1965 in Roelke 1999: 38),
Möhn és Pelka (1984 in Kurtán 2003: 48) alapján

Kódváltás – intralingvális fordítás

- **A betegközpontú diagnózisközlés nyelvészeti vonatkozásai c. kurzus:**

- PTE AOK Eü. Nyelvi és Kommunikációs Intézete
- SE Magatartástudományi Intézet
- Klinikai orvosok
- Interprofesszionális együttműködésben
- Kódváltás

- **Szakfordítóképzés:** betegközpontú kommunikációs stratégiák, projektek (pl. EU Urológus Társaság betegtájékoztató szövegei, klinikai beleegyező nyilatkozatok)

Fogarasi, Katalin ; Kráncz, Rita ; Halász, Renáta ; Barta, Andrea ; Hambuch, Anikó

A betegközpontú diagnózisközlés gyakorlati oktatása

PORTA LINGUA 2021 : 1 pp. 161-174. , 14 p. (2021)

Hambuch, Anikó ; Halász, Renáta ; Kráncz, Rita ; Fogarasi, Katalin

Az orvosi kétnyelvűség terminológiai és funkcionális nyelvészeti összehasonlító vizsgálata háziorvosi konzultációkban

PORTA LINGUA 2020 pp. 443-459. , 17 p. (2020)

Sérülésekkel kapcsolatos terminusok alkalmazhatósága

[A beteg] állapota vizsgálatakor:

A koponyán törésre utaló jel fizikális vizsgálattal nem igazolódott. Eszméletvesztése, hányás, szédülés nem volt. A beteg térben és időben tájékozott. A szembogarak közepesen tágak, fényre jól reagálnak. Durva idegrendszeri kórjel nincs. Tudata tiszta. Glasgow Coma Scale: 15. A homloki régióban ívelt 12 cm-es **érintőlegesen vágott seb**, mely alapján a koponyacsont látható, ott lépcsőképződés nem tapasztalható. Egyéb friss traumára utaló jel fizikális vizsgálattal nem igazolódott.

Röntgen lelet:

A calvariát alkotó csontokon fractura nem látszik.

Kórisme:

Vulnus **caesum** capitis

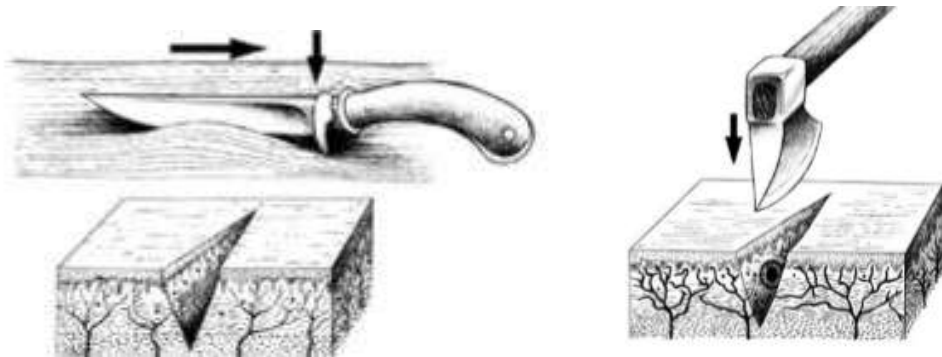
A koponya **metszett** sebe

339 leleten az élhatalásra keletkezett sérülések 30%-ában felcserélik egy leleten belül:

Schneider, Philipp ; Patonai, Zoltán ;
Gergely, Péter ; Fogarasi, Katalin
Testi sértés vagy emberölési kísérlet?: Pontatlan orvosi szakkifejezések használatának hatása a büntetőeljárás kimenetelére
BELÜGYI SZEMLE: A BELÜGYMINISZTERIUM SZAKMAI TUDOMÁNYOS FOLYÓIRATA (2010-) 66 : 9 pp. 147-163. (2018)

Metszett sérülés ↔ *Vágott* sérülés:

- **sebészeti-traumatológiai szakirodalom:** "***metszett és vágott seb***" (*vulnus scissum et caesum*): "Olyan eszköz hatol a testbe, melynek éle keresztmetszetben ék alakú."
(Boros 2006, Flautner-Sárváry 2003, Kiss 1994, Rubányi 1972, **kivétel:** Gaál 2007, Fekete-Ács: 2016, Ács-Hargitai: 2001)
- **igazságügyi orvostani szakirodalom:**
metszett sérülés (*vulnus scissum*) ↔ **vágott** sérülés (*vulnus caesum*)

Sótonyi, P. Igazságügyi orvostan. Semmelweis Kiadó 1996: 88

Schneider, Philipp ; Patonai, Zoltán ; Gergely, Péter ; Fogarasi, Katalin
Testi sértés vagy emberölési kísérlet?: Pontatlan orvosi szakkifejezések használatának hatása a büntetőeljárás kimenetelére
BELÜGYI SZEMLE: A BELÜGYMINISZTERIUM SZAKMAI TUDOMÁNYOS FOLYÓIRATA (2010-) 66 : 9
pp. 147-163. (2018)

terminologizáció ↔ determinologizáció

- **Vág:** "Ősi ugor, finnugor szó: **üt, ver**, *megmunkál, állatot levág*"

↑
Állandósult szókapcsolatok: *fát vág, földhöz vág, pofon vág, bevágja az ajtót* stb.

- **Metsz:** "Származékszó, az elavult **met** 'kivág, vés, nyes' ige gyakorító alakja"

Mára inkább szaknyelvekben használatos

Zaicz G. (szerk.) (2006) Etimológiai szótár. Tinta Kiadó; Bárczi G. - Ország L. (szerk.) (2016) A magyar nyelv értelmező szótára. Akadémiai Kiadó

- Büntetőjogi következmény:

vágott sérülés esetén **eshetőleg emberölési szándék** →
emberölés kísérlete

Schneider, Philipp (2017) Die klinisch-medizinische Dokumentation von vorsätzlichen Körperverletzungsdelikten durch stumpfe und scharfe Gewalt im Strafverfahren und die Folgen unzureichender Beschreibung und unpräziser Terminologie. PhD Dissertation. PTE AJK

Új igazságügyi orvostani szakirodalom: Gyermekbántalmazás

- Vágott seb (*Vulnus scissum*), ék alakú, éles sebszélű [...], akár mély, testüreget is megnyitó súlyos szövetfolytonosság-megszakadás. Az eszköz általában valamilyen nehezebb tárgy.
- Metszett seb (*Vulnus caesum*) babérlevél alakú, éles szélű [...] esetleg lebenyes jellegű szövetfolytonosság-megszakadás

(Törő Klára. 2016. A gyermekkori fizikai bántalmazás igazságügyi orvostani vonatkozásai In: Nagy Anikó- Törő Klára (szerk.) Gyermekbántalmazás. Medicina: Budapest, 2016)

Sirokmány Viktória, Fogarasi Katalin, Patonai Zoltán. 2022. Gyermekbántalmazás vagy baleset? Gyermeksérülések klinikai dokumentációjával szemben támasztott terminológiai elvárások. xxii. SZOKOE Konferencia. Absztrakt kötet: SZTE Szeged

Német igazságügyi orvosszakértői vélemények és klinikai leletek összevetése

SE AOK-n szakdolgozat (Dr. Patonai Zoltánnal közös témavezetés alatt)

- Mainzi Egyetemmel közös kutatás: 213 klinikai dokumentációt idéző igazságügyi szakértői vélemény
- Forenzikus Ambulancián azonnali orvosszakértői megítélés
- Igazságügyi dokumentáció: A folytonosság-megszakítások esetében szignifikánsan ($p < 0,001$) többször sebészi tevékenységből fakadó korlátozott megítélése

Tatár Blanka: Sérülések magyar és német nyelvű orvosi dokumentációjának
kontrasztív terminológiai vizsgálata, SE AOK. Gesztor: Dr. Dósa Ágnes

Interkulturális különbségek a terminológiában

	Magyar	Osztrák	Német
tompa erőhatásra keletkezett folytonosság- megszakítás	1. repesztett seb 2. zúzott seb	Riss-Quetschwunde (RQW)	Platzwunde (PV) (Riss-Quetschwunde RQW)
latin terminusok	1. vulnus ruptum 2. vulnus contusum	Vulnus lacrocontusum (VLC)	-
helyes tárgy által okozott folytonosság- megszakítás	szúrt seb	Stichwunde	Stich(schnitt)wunde
latin terminus	vulnus punctum	Vulnus ictum	-

Fogarasi, Katalin ; Warta, Vilmos ; Rébék-Nagy, Gábor
Kulturális különbségek tükröződése magyar, osztrák és
német sérülésleírások terminológiájában
PORTA LINGUA 2013 pp. 180-189. , 10 p. (2013)

Fogsérülésekkel kapcsolatos terminológiai problémák 147 szájsebészeti látleleten

Példa:

Leírás: 11 foga az alveolusból *kimozdult*. 21 *subluxalódott*.

Magyar dg. 11, 21 fogak *elvéstése* Latin dg.: *Lux. dent. 11,21*

Szignifikáns különbség ($p < 0.05$) a fogsérülések és egyéb csontsérülések terminológiai részletezésében

Bán-Patonai- Fogarasi-Schneider-Boda-Gergely (2018) *Orv. Hetil.* 159 /51. 2154–2161.

BNO kórismékkel kapcsolatos terminológiai problémák 202 láttelemben

- Statisztikai célokra készült: kmn. és egyéb a jelentés terjedelmét bővítő kifejezések
- Sérülések esetén: “felületes sérülés, nyílt seb”, oldal nem kódolható

Jámbor Márk SE AOK: Klinikai sérülésdokumentáció terminológiai vizsgálata. 2021. Marosvásárhelyi TDK konferencia különdíj (Fogarasi-Patonai témavezetése)

- Fordítási hiba:

S 0710 A koponya zúzódása az angolban *Crushing injury of skull*

Fogarasi, Katalin ; Csongor, Alexandra ; Schneider, Philipp:
Are ICD-10 categories suitable for diagnosing injuries?
Multidisciplinary analyses of the English, German, and Hungarian ICD-10 diagnosis categories
SCRIPTA MANENT 13 : 2 pp. 112-132. , 21 p. (2019)

A koponya zúzódása kórisme előfordulása

- 470 láttelep, összesen sérülés: 1588
- fej-nyak régió: 592 sérülés
- a latin és magyar kórisme szignifikánsan ($p=0.001$) kevesebbszer egyezett meg a fej-nyak régióban
- a fej-nyak régióban magasan felülreprezentált ($p=0.000$) ASR=5 BNO kórismék használata, amelyek nem egyértelmű terminust tartalmaztak
- 88-szor contusio capitis, amit 49 esetben a koponya zúzódásaként adtak meg magyarul

Fogarasi K., Gátos A. et al. (2022) Koponya- vagy fejsérülés? Egy hibásan magyarra fordított BNO-kórisme használatának következményei (under review)

Innováció

- Sérülések terminológiájának harmonizációja (terminológiai adatbázis)
- Egyedi algoritmus alapján kifejlesztett sérülésdokumentáció-támogató szoftver
- Védjegyoltalom (SE Innovációs Központ)
- Kutatócsoport: SE Egészségtámogatási Módszertani Tanszékkal:
Dr. Lantos Zoltán, Papp József
Traumatológiai és igazságügyi orvostani szakértő: Dr. Patonai Zoltán
- AI-támogatott

Köszönöm a figyelmet!

Fogarasi Katalin

SEMMELWEIS
EGYETEM 1769